

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI

POCZĄTKI POLSKIEJ MISJI KATOLICKIEJ W BELGII W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM*

Na potrzebę zorganizowania opieki duszpasterskiej wśród Polaków w Belgii zwrócił uwagę w 1923 r. ambasador Rzeczypospolitej w Brukseli. W liście do prymasa Polski hrabia Sobański napisał: „Pozwalam sobie bezpośrednio zwrócić się do Waszej Eminencji w pałacej sprawie opieki religijnej nad robotnikami polskimi w Belgji¹, którzy coraz liczniej przybywają tutaj z Westfalji i którzy gorąco się dopominają o stałego duszpasterza Polaka. Ksiądz Kowalski, który przebywa na studjach w Louvain, stara się wedle możliwości zaspakajać ich potrzeby duchowe [...] mówił mi [ks. Kazimierz Kowalski], że pisał do Waszej Eminencji w tej sprawie proponując sprowadzenie tutaj jednego z Ojców Salezjanów. [...] Ze względu na wielką aktualność tej sprawy pozwalam sobie zwrócić się do Waszej Eminencji z prośbą o łaskawe wyjednanie u Ojców Salezjanów, by wydelegowali jednego z Oj-

Ks. dr JÓZEF SZYMAŃSKI – dyrektor Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL; adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-039 Lublin.

W dotychczasowych publikacjach działalność Polskiej Misji Katolickiej w Belgii traktowano marginalnie. Zob. W. E d e r, *Dzieje Polonii belgijskiej*, Warszawa 1983, s. 109; t a ż, *Belgia. Polska Misja Katolicka*, w: *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, t. I, A-E, Toruń 2003, s. 170-171; ks. J. P i e l o r z OMI, *Duszpasterstwo Polskie w Beneluksie*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 39(1988), nr 4, s. 600-601; R. M o s k w a, *Polska misja katolicka w Belgii i Holandii*, w: *Problemy dziejów Polonii*, red. M. Drozdowski, Warszawa 1979, s. 154-158; R. D z w o n k o w s k i SAC, *Polacy w Belgii w ostatnich pięćdziesięciu latach*, „Studia Polonijne” 1(1976), s. 20; M. Ż m i g r o d z k i, *Polonia w Belgii*, Lublin 1978; Z. K a c z m a r e k, *Belgia. Duszpasterstwo polonijne*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. II, Lublin 1985, kol. 195-196; B. K o ł o d z i e j, *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*, Poznań 2003, s. 295-299.

¹ Cytaty z zachowaniem oryginalnego stylu i ortografii.

ców do pracy duszpasterskiej w Belgii”² Prośbę tę ks. bp Stanisław Łukomski przesłał na ręce prowincjała oo. Salezjanów w Oświęcimiu³ Niestety, odpowiedź, jaka nadeszła od prowincjała, brzmiała: „dajemy odpowiedź, która nie jest według myśli W. Ekscelencji”⁴ Niezależnie od oficjalnej korespondencji w tej sprawie, ks. K. Kowalski osobiście wysłał na ręce ks. prymasa swoisty memoriał z prośbą o polskiego duszpasterza dla robotników polskich w Belgii⁵ Podobne kroki o wyznaczenie stałego duszpasterza dla rodaków podejmowało również poselstwo polskie w Brukseli. W piśmie wysłanym z Ambasady Polskiej domagano się bezzwłocznego wyznaczenia i przystania księdza, który by nadawał się do dalszego prowadzenia pracy, rozpoczętej przez ks. Kowalskiego, i jednocześnie pełniłby obowiązki duszpasterza wśród polskiej kolonii robotniczej w Belgii, pozbawionej wówczas wszelkiej opieki religijnej⁶ Na marginesie wspomnianego pisma zamieszczono odpowiedź, z której jednoznacznie wynika, że zobowiązano wówczas ks. Wilhelma Szymbora, rektora Polskiej Misji Katolickiej we Francji, do wyznaczenia spośród polskich duszpasterzy w tym kraju odpowiedniego kapłana do organizowania duszpasterstwa wśród wychodźców – Polaków w Belgii⁷ Mając zapewne na uwadze powyższe zobowiązania, ks. rektor delegował „na czas Wielkanocy” 1924 r. do zorganizowania opieki duszpasterskiej w Belgii księży studentów z Louvain: Kowalskiego, Stopkę i Chojnackiego⁸

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (dalej cyt.: AAG), Archiwum Prymasa Polski (dalej cyt.: APP), Akta Protektora Wychodźstwa Polskiego (dalej cyt.: APWP), Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Poseł Rzpolt. Polskiej, Do Księdza Prymasa, Bruksela, 14 maja 1923.

³ Tamże. List do Przełożonego Prowincjalnego oo. Salezjanów w Oświęcimiu. Zamieszczony na marginesie listu ambasadora.

⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Piotr Twaróg, Prowincjał, Do Jego Ekscelencji Najprzewielebniejszego Ks. Biskupa Stanisława Łukomskiego w Poznaniu, Warszawa, 14 czerwca 1923.

⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. K. Kowalski, Do Jego Eminencji Ks. Prymasa Polski Kardynała Edmunda Dalbora, 1 października 1923.

⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Charge d'affaires a.i. Poniński, Do Jego Ekscelencji Księdza Kardynała Edmunda Dalbora, Arcybiskupa Prymasa Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Pałac Biskupi, Poznań, Bruksela, 24 września 1924. Ze swej strony Ambasada Polska deklarowała, że „wystara się u Episkopatu Belgijskiego o bezpłatne utrzymanie i mieszkanie dla rzezonego duszpasterza n.p. w jednym z prowincjonalnych klasztorów”

⁷ Tamże.

⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Szymbor Rektor PMK w Paryżu, Do Jego Eminencji Księdza Kardynała Edmunda Dalbora Prymasa Polski, 1 marca 1924.

Nieco później z podobnym pismem, ale tym razem do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie zwrócił się ambasador polski w Brukseli Szembek. Prosił o niezwłoczne zorganizowanie opieki duszpasterskiej wśród Polaków, w związku z wyjazdem na wakacje do kraju dotychczasowych opiekunów emigracji polskiej – księży studentów. Podkreślił, że sytuacja ta jest niekorzystna również z punktu widzenia narodowego⁹ Tym bardziej – jak argumentował – kiedy się zważy, że w Belgii przebywało wówczas „około 10.000 robotników wraz z rodzinami”¹⁰

Oficjalnie jednak z prośbą o zorganizowanie stałej opieki duszpasterskiej dla Polaków w Belgii zwrócił się kard. Mercier. W liście do abpa metropolity warszawskiego kard. Aleksandra Kakowskiego napisał: „Votre Eminence n’ignore pas qu’un nombre considérable d’ouvriers polonais sont disseminés en Belgique dans nos centres industriels, principalement à Charleroi, à Mons, et dans le Limbourg. Aucun prêtre dans notre clergé ne parle le polonais. Il en résulte que ces pauvres ouvriers exilés ici n’ont personne aucun contact religieux. Il y a là un danger très grave et immédiat pour leur foi et pour leur moralité”¹¹

Jak zaznaczył kard. Mercier, inicjatywa w tej sprawie wyszła ze strony ambasadora polskiego w Brukseli hr. Sobańskiego, który zadeklarował pomoc przy zorganizowaniu środków materialnych na powyższy cel¹² W odpowiedzi kard. Kakowski wyjaśnił, że zarówno list, jak i powyższą odpowiedź

⁹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a. Odpis. Poseł R.P. Szembek. Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, Bruksela, 5 maja 1925 r.

¹⁰ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Ekscelencji Najdostojniejszego Księdza Biskupa Łukomskiego w Poznaniu, Raport z działalności Misji Polskiej w Belgji od 15 stycznia do 15 marca 1926 r., Bruksela, 18 marca 1926. Poufne; Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, Protektora Polskich Misji Zagranicznych, Raport z działalności Pol. Misji Kat. w Belgji od 15 stycznia do 15 października 1926 r. Por. *Polacy w Belgji*, „Biuletyn Katolików Polskich w Belgji, Danji i Holandji” 8/12(1927), s. 5.

¹¹ „Wasza Eminencjo, proszę nie lekceważyć tego, że znaczna liczba polskich robotników jest rozsiana w Belgii, w naszych centrach przemysłowych, szczególnie w Charleroi, Mons i w Limburgii. Żaden ksiądz spośród naszego duchowieństwa nie mówi po polsku. W rezultacie ci biedni wygnani robotnicy tutaj nie mają żadnej opieki religijnej. Istnieje tam bardzo poważne i bezpośrednie niebezpieczeństwo dla ich wiary i moralności” AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a. Odpis. Archevêché De Malines. Cher et Eminentissime Seigneur, le 31 août 1925.

¹² Tamże.

przekaże kard. Edmundowi Dalborowi, który w najbliższym czasie podejmie stosowną decyzję¹³

W rzeczywistości decyzję o powołaniu Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli ks. prymas E. Dalbor podjął w styczniu 1926 r.¹⁴ Zorganizowanie opieki duszpasterskiej nad Polakami w Belgii powierzył ks. Tadeuszowi Kotowskiemu, dotychczasowemu dziekanowi polskiemu we Francji południowo-wschodniej, który podjął się tego zadania również „na prośbę J.Em. Kardynała Désiré Merciera i Ministerstwa Spraw Zagranicznych”¹⁵

Działania organizacyjne nowo mianowanego rektora poparli: wikariusz kapitulny w Malines, księży biskupi z Liège i Tournai, uznając w nim „Aumônier Général de la Mission Polonaise en Belgique” i zadeklarowali jednocześnie, że „pragnęliby wysłać jakich 10-ciu księży do Polski celem poduczenia się języka polskiego” Działania te ks. Kotowski podsumował jednym zdaniem: „poza wyjątkową kurtuazją na faktyczne poparcie liczyć nie można”¹⁶ Dla zapewnienia zaś niezależności Misji i środków finansowych nowy rektor powołał komisję finansową, która postanowiła: „1) dążyć do uzyskania stałej pensji rządowej dla kapelana generalnego [rektora] w kwocie 12 000 fr. rocznie. [...] 2) zwrócić się do dyrekcji kopalń z propozycją udzielenia stałej subwencji rocznej na cele Misji.[...] Sądzymy, że w ten sposób będziemy rozporządzali kwotą 20 000 fr. rocznie, która będzie użyta, a) na opłacenie kosztów podróży księży polskich, b) na zakupienie książek, broszur itd., c) na subwencjonowanie towarzystw kościelnych”¹⁷ Rektor rozumiejąc

¹³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a. Odpis. Kard. Kakowski Son Eminence le Cardinal Mercier archevêque de Malines. Belgique, 24 września 1925.

¹⁴ *Polska Misja Katolicka w Belgji*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodźstwa Polskiego w Belgji”, lipiec-sierpień 1926, s. 3; *Polska Misja Katolicka w Belgji, Danji i Holandji*, „Biuletyn Katolików Polskich w Belgji, Danji i Holandji” 8/12(1927), s. 1.

¹⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Bp Piotr [Mańkowski], Do Jego Eminencji Najprzewielebniejszego Księdza Kardynała Prymasa E. Dalbora w Poznaniu, Włodzimierz, 16 stycznia 1926; Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, Protektora Polskich Misji Zagranicznych, Raport z działalności Pol. Misji Kat. w Belgji od 15 stycznia do 15 października 1926 r.; ks. J. B a k a l a r z, *Kard. August Hlond – prekursor nowoczesnego apostołatu emigracyjnego*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 2(1989), s. 63-64; K o ł o d z i e j, *Opieka duszpasterska*, s. 296.

¹⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eksceleencji Najdostojniejszego Księdza Biskupa Łukomskiego w Poznaniu, Raport z działalności Misji Polskiej w Belgji od 15 stycznia do 15 marca 1926 r., Bruksela, 18 marca 1926. Poufne.

¹⁷ Tamże.

ówczesną sytuację społeczno-polityczną, z obawy by nie pomniejszać swojego wpływu na kształtowanie opieki duszpasterskiej wśród rodaków i z konieczności stosowania się do instrukcji Ministerstwa Spraw Zagranicznych, zrezygnował z subwencji rządowych na ten cel¹⁸

Zadaniem Polskiej Misji Katolickiej w Belgii było:

„I. – Utrzymywanie stałych stosunków z belgijskimi kołami kościelnymi, naukowymi, prasą i społeczeństwem katolickim celem informowania tych kół o życiu katolickim w Polsce i pośredniczenia w nawiązaniu jak najserdeczniejszych nici wzajemnego poznania się i przyjaźni pomiędzy katolicką Polską i katolicką Belgią.

II. – Zapewnienie opieki religijno-moralnej¹⁹ Polakom-katolikom w Belgii” Według opinii ks. rektora Kotowskiego umieszczenie w punkcie pierwszym, jako najważniejszego zadania Misji, współpracy z katolikami belgijskimi dokonano jedynie ze względów kurtuazyjnych i taktycznych. Położenie bowiem zbyt wielkiego nacisku w statucie na opiekę duchową, zwłaszcza jeśli chodzi o emigrację robotniczą, mogłoby wywołać pewne zaniepokojenie w belgijskich kołach kościelnych, usposobionych nacjonalistycznie i zdających sobie sprawę, że działalność polskich duszpasterzy utrudniłaby asymilację. W rzeczywistości zaś rektor uważał zapewnienie opieki religijno-moralnej rodakom za swój najważniejszy obowiązek²⁰

Działalność PMK obejmowała terytorium całej Belgii. Rektora i księży kapelanów mianował prymas Polski w porozumieniu z episkopatem belgijskim²¹ Od tego czasu PMK organizowała stałe dojazdy księży kapelanów do większych ośrodków robotniczych, kładąc szczególny nacisk na zachowanie polskiego charakteru w nabożeństwach, nauczanie katechizmu po polsku w kościele i szkołach²² Jak się dowiadujemy z pisma poselstwa polskiego

¹⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, Protektora Polskich Misji Zagranicznych, Raport z działalności Pol. Misji Kat. w Belgii od 15 stycznia do 15 października 1926 r.

¹⁹ Na prośbę rodziców lub opiekunów PMK pomagała w zakwaterowaniu młodzieży w internatach lub rodzinach katolickich.

²⁰ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Jego Eminencja Najdostojniejszy Ksiądz Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański Prymas Polski, Bruksela, 2 grudnia 1926.

²¹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, Protektora Polskich Misji Zagranicznych, Raport z działalności PMK w Belgii od 15 stycznia do 15 października 1926 r.

²² Tamże; *Polska Misja Katolicka w Belgii*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Spo-

w Brukseli: ks. T. Kotowski przybył do Brukseli i zajął się zorganizowaniem duszpasterstwa polskiego w Belgii w styczniu 1926 r.²³, o czym również sam zainteresowany informował bpa Łukomskiego w Poznaniu:

Pismem z dnia 21.I.26 Nr. Dz.334/26. J.E. Kardynał Prymas Polski najłaskawiej raczył powierzyć mi zorganizowanie duszpasterstwa polskiego w Belgji. Celem zapoznania się z terenem i warunkami pracy oraz ustalenia moich uprawnień w stosunku do belgijskich władz kościelnych i urzędów polskich: 1) porozumiałem się z Poselstwem i Konsulatami polskimi w Brukseli i Antwerpii, 2) z episkopatem belgijskim, 3) z księżmi polskimi w Belgji, 4) objechałem wszystkie znaczniejsze kolonie robotników polskich i wszedłem w kontakt z Kołami Polskiej Młodzieży Akademickiej²⁴

Ksiądz rektor jednocześnie zwrócił się z prośbą do wszystkich księży i zakonników polskich w Belgii o koleżeńską współpracę. Do pracy zgłosili się następujący duchowni: 1) o. Kosibowicz TJ z Enghein, 2) o. Pelikan TJ z Enghein, 3) ks. Mościcki z Louvain, 4) o. Leon Podgórnny, dominikanin z Louvain, 5) o. Władysław Pająk²⁵, 6) Wołek, 7) Gmurowski, 8) Kostecki z Tournai²⁶ W związku więc z organizacją PMK w Belgii rektor informował wiernych na łamach „Biuletynu” o rozszerzeniu zakresu pracy duszpasterkiej od 15 września i o nowych możliwościach uczestniczenia w uroczystościach narodowych „księdza Polaka”²⁷ O zaistniałych zmianach dowiadujemy

łecznej dla Wychodztwa Polskiego w Belgji”, październik 1926, s. 3; ks. J. S z y m a ń s k i. *Z dziejów szkolnictwa polonijnego w Belgii w okresie międzywojennym*, „Studia Polonijne” 25(2004), s. 103-124.

²³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Poselstwo Polskie w Brukseli, nr 165/26, Do Konsestorza Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej, Ostrów Tumski I, Poznań, Bruksela, 26 stycznia 1926.

²⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Ekscelencji Najdostojniejszego Księdza Biskupa Łukomskiego w Poznaniu, Raport z działalności Misji Polskiej w Belgji od 15 stycznia do 15 marca 1926 r., Bruksela, 18 marca 1926. Poufne.

²⁵ Ojciec dr Władysław Pająk należał do Zgromadzenia Księża Misjonarzy Matki Boskiej Saletyńskiej, przed Bożym Narodzeniem został „niespodziewanie” odwołany do kraju. Zob. AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xsiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, Poznań, Bruksela, 14 grudnia 1926.

²⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Ekscelencji Najdostojniejszego Księdza Biskupa Łukomskiego w Poznaniu, Raport z działalności Misji Polskiej w Belgji od 15 stycznia do 15 marca 1926 r., Bruksela, 18 marca 1926. Poufne.

²⁷ *Rektor Misji Polskiej w Belgji. Ks. Dr Tad. Kotowski. Komunikat Polskiej Misji Katolickiej w Belgji*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodztwa Polskiego w Belgji”, lipiec-sierpień 1926, s. 5.

się również z relacji na temat rocznicy powstania listopadowego, przeżywanej przez naszych rodaków, w której brał udział m.in. ks. W. Pająk (Hautrage-Etat)²⁸ Zbiorowy odzew na powyższą deklarację miał miejsce w następnym roku podczas uroczystości z okazji Konstytucji 3 maja, której przewodniczyli: w Tournai – ks. Zalesiński, w Louvain – ks. kapelan Mościcki, w Waterschei – ks. Romer, w Hautrage – o. Kosibowicz²⁹, a uroczystości listopadowej w Marchienne-au-Pont i Hautrage – ks. kapelan Wojciechowski³⁰ Ze swej strony ks. rektor, chcąc zachęcić zarówno prymasa Polski, jak i biskupów w kraju do delegowania duszpasterzy do opieki duszpasterskiej nad rodakami, zorganizował stypendia dla polskich kapłanów, którzy byliby chętni do odbycia praktyki w organizacjach społecznych i zawodowych na terenie Belgii³¹

Pomimo zaangażowania się do pracy duszpasterskiej księży studentów i zakonników, ks. rektor był rozczarowany ich dotychczasowym współdziałaniem. W okresie wakacyjnym pozostawał bowiem absolutnie sam. Apelował więc do prymasa o wyznaczenie chociażby trzech kapłanów³² Ponowił tę prośbę i w następnym piśmie, zwracając uwagę, że:

Górnicy nie mogą być obsługiwani przez księży Akademików, jedynie w niedzielę i święta – opieka duszpasterska jest w tym roku więcej niż niewystarczająca. Zwłaszcza górnicy się uskarżają, mając zresztą w pewnej mierze słuszność, że księża oderwani na chwilę od książki, nie zdają sobie sprawy z warunków ich życia [...] Zdając sobie sprawę z niechęci Episkopatu Belgijskiego do stałego duszpasterstwa polskiego (Episkopat Belgijski doskonale jest obeznany ze stosunkami w północnej Francji), wystarałem się o 4 stypendja dla Xsięży-Polaków, którzy by zechcieli odbyć praktykę przy wielkich organizacjach katolickich, społecznych. De facto jednak byliby przydzieleni do osiedli polskich lub zamieszkaliby w miastach pobliskich, sprawując stale duszpasterstwo polskie. Stosunki kościelne wymagają tu niesłychanie dużo taktu, stąd to jest jedyna forma, która umożliwi stworzenie nowych placówek. [...] Misja jest zarzucana rezolucjami różnych kolonji polskich, domagających się ode mnie powiększenia dojazdów i bardziej stałej opieki duszpasterskiej³³

²⁸ N., *Rocznica listopadowa w Belgji. Hautrage*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodztwa Polskiego w Belgji” listopad 1926, s. 3.

²⁹ *3 maja w Belgji*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodztwa Polskiego w Belgji”, maj 1927, s. 1.

³⁰ *Kronika P.M.K.*, „Biuletyn Katolików Polskich w Belgji, Danji i Holandji” 8/12(1927), s. 7.

³¹ *O księży polskich w Belgji*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodztwa Polskiego w Belgji”, październik 1926, s. 4.

³² AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xsiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego. Prymasa Polski, Protektora Polskich Misji Zagranicznych, Raport z działalności PMK w Belgji od 15 stycznia do 15 października 1926 r.

³³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. T. Kotowski Rektor

Ksiądz rektor równocześnie podjął starania o sprowadzenie do Belgii polskich sióstr zakonnych do opieki nad kobietami i dziećmi³⁴ Ponieważ – jak to uzasadniał – proboszczowie Flamandzi „usiłują skłonić dyrekcje kopalń do przydzielenia do opieki nad kobietami i dżiatwą polską Sióstr Szarytek Flamandek, szowinistek, które by były prawą ręką proboszczów w robocie mającej na celu wynaradawianie jak najszybsze naszej emigracji”³⁵ Ksiądz Kotowski utworzył też przy PMK w Brukseli, 1 października 1926 r., Polskie Katolickie Biuro Prasowe³⁶

Pomimo zorganizowania PMK, ks. rektor był niemal bezradny wobec bieżących potrzeb duszpasterskich. Dlatego w liście do ks. prymasa napisał: „Gorąco polecam łaskawości waszej Eminencji sprawę dwóch bodaj Księży polskich, o których przysłanie najpokorniej proszę, jak również o łaskawą interwencję u odpowiednich władz celem przyspieszenia wysłania do Belgii dwóch Sióstr Szarytek, ostatnio na licznych wiecach Emigracja występuje niesłuchanie ostro przeciwko Misji domagając się stanowczo stałej opieki duszpasterskiej”³⁷

Na tę wręcz tragiczną sytuację duszpasterstwa polskiego usiłował zwrócić uwagę ks. prymasa i w następnym liście:

Do obsłużenia mam dwadzieścia parę kolonji robotniczych, 6 szkół polskich, wreszcie młodzież akademicką w Brukseli, Antwerpji, Gembloux, Louvain, Liège, Gandawie i Mons. Wychodźtwa pragnęłoby mieć bodaj raz na rok rekolekcje. Ze względu na to, że Bruksela jest najbliższą kościelną placówką polską, zwracają się tu z Holandji, a nawet Danji poselstwa i wychodźcy nieledwie błagając o polskiego kapłana. Otrzymuję listy od różnych proboszczów o przyjazd lub przysłanie księdza. Ostatnio w diecezji Liège, z polecenia Kurji Biskupiej zaczęli objeżdżać nasze kolonje zakonnicy z Eupen i Malmedy z kazaniami niemieckimi. Kurja biskupia przestała się w ogóle do mnie zwracać, urażona bezskutecznością wszelkich próśb o stałych kapelanów (jak pisałem, Kurja wzięła na siebie utrzymanie materialne naszych księży). Rozgoryczenie wśród wychodźtwa w Belgji i Holandji ogromne. [...] Niesłuchanie to bolesne, że pomimo pewnego zainteresowania się ostatnio

PMK w Belgji. Jego Eminencja Najdostojniejszy Ksiądz Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański Prymas Polski, Bruksela, 2 grudnia 1926.

³⁴ Tamże; *O księży polskich w Belgji*. „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodźtwa Polskiego w Belgji”, październik 1926, s. 4. W tej sprawie rektor PMK zwrócił się „do Przełożonej SS. Szarytek w Krakowie i Głównej Przełożonej w Paryżu”

³⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Przewielebny Ksiądz Prałat Zborowski, Kancelarja Prymasa Polski, Poznań, Bruksela, 24 lutego 1927

³⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Polskie Katolickie Biuro Prasowe w Brukseli.

³⁷ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xiędza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego, Prymasa Polski, Poznań, Bruksela, 14 grudnia 1926.

sprawami misyjnymi w Polsce. Najdostojniejszy Episkopat nasz nie może znaleźć wśród masy kleru ludzi, którzy by zrozumieli konieczność ratowania naszych rodaków zagranicą od pewnej zguby. Przesłanie do Belgji bodaj 3 księży jest konieczne [...] W obecnych warunkach właściwie dalsze utrzymywanie Misji Kat. w Brukseli nie tylko jest bezcelowe, ale wprost szkodliwe. Na początku miałem zupełne zaufanie czynników kościelnych. Od czasu jednak, kiedy zrozumiano, że nie mam najmniejszego poparcia w kraju, przestano się do mnie w ogóle zwracać. Czego dowodem jest na przykład wprowadzenie bez mojej wiedzy niemieckiego duszpasterstwa dla Polaków w diecezji Liège. Poselstwo polskie w Brukseli i Konsulaty pomimo najlepszych osobistych stosunków ze mną, również dochodzą do tego samego przekonania, że bez poparcia Władz kościelnych w Kraju wszelkie wysiłki pójdą na marne i właściwie są bezcelowe. [...] 4 lata pracy zagranicą niezmiernie mnie wyczerpały. O ile z bronchitu wywiąże się coś gorszego, będę zmuszony zgłosić swoją dymisję na ręce Waszej Eminencji³⁸

Starania ks. rektora Kotowskiego poparł Zarząd Centralnego Związku Towarzystw Polskich w Belgii, który w piśmie do prymasa A. Hlonda 13 lutego 1927 r. poprosił również o polskich kapłanów³⁹ Prośby tej jednak o wysłanie duszpasterzy polskich dla zamieszkałych w Belgii Polaków katolików ks. prymas nie mógł spełnić z powodu – jak to określił – niedostatecznej liczby kapłanów w kraju i na emigracji⁴⁰ Prymas zwrócił się jednak w tej sprawie do kard. Kakowskiego, metropolity warszawskiego, abpa Twardowskiego, metropolity lwowskiego, i księży biskupów w Tarnowie, Przemyślu, Łodzi i do wikariusza kapitulnego we Włocławku⁴¹ Z tej ostatniej diecezji przydzielono do pracy duszpasterskiej ks. Stanisława Kozłowskiego⁴² Miał on objąć stanowisko kapelana⁴³ wychodźstwa polskiego w diecezji Liège⁴⁴

³⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a. Odpis. X. Tadeusz Kotowski, Rektor PMK w Belgji, Do jego Eminencji Najdostojniejszego Księdza Prymasa Polski, Bruxelles, 14 lutego 1927. Por. *Polacy w Belgji*, „Biuletyn Katolików Polskich w Belgji, Danji i Holandji” 8/12(1927), s. 5.

³⁹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, M. Grzelak, prezes Zarządu Centralnego Związku Towarzystw Polskich w Belgji, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Księdza Kardynała Prymasa Polski, Boux, 13 lutego 1927.

⁴⁰ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Prymas A. Hlond. Do Zarządu Centralnego Związku Towarzystw Polskich w Belgji, 15 lutego 1927

⁴¹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Rektor PMK T. Kotowski w Belgji, Jego Eminencja Ksiądz Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański, Prymas Polski, Bruksela, 11 marca 1927.

⁴² AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Przewielebny Ksiądz Prałat Zborowski, Kancelarja Prymasa Polski, Poznań, Bruksela, 24 lutego 1927.

⁴³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Informacje o kapelanji w Liège. Załącznik, Bruxelles, 11 marca 1927

⁴⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Kancelarja J.Em. Prymasa Polski, Poznań, Bruxelles, 11 marca 1927.

Nominacji jednak nie przyjął, ponieważ – jak tłumaczył – „Kurja Włocławska mianowała go do Belgji bez uprzedniego porozumienia się z nim – i – że w swoim czasie uzyskał roczny urlop dla poratowania zdrowia – i – że obecnie jest zagrożony suchotami”⁴⁵ Stąd też ks. rektor prosił prymasa Hlonda o wyznaczenie kogoś innego, odpowiedniego na miejsce ks. Kozłowskiego. Zwłoka nie zniechęciła biskupa w Liège do cofnięcia zgody i nie wywołała nieporozumień wśród wychodźstwa⁴⁶

W wyniku takiego obrotu sprawy ks. rektor wysłał do ks. prymasa jeszcze kilka pism z prośbą o przysłanie kapelanów i sióstr zakonnych do Belgji⁴⁷ Kilka dni później już bardzo zdecydowanie napisał: „Obsadzenie co najmniej 2-ch kapelanji wydaje mi się konieczne. 1. Gwałtownie się tego domaga emigracja, 2. mam wyrobione budżety dla 3 księży, które o ile sprawa ulegnie zwłoce mogą utracić. Zwłaszcza, że od paru miesięcy wszelkie zabiegi okazały się bezskuteczne. 3. Diecezja Liège i diecezja Tournai musiałyby mieć oddzielnych kapelanów, gdyż ze względu na bardzo zastrzone stosunki pomiędzy biskupami Liège i Tournai (jeden z nich bardzo zaangażowany w polityce flamandzkiej) dojazdy księdza na budżecie jednej diecezji do innej byłyby nieledwie niemożliwe”⁴⁸

Ponadto ks. rektor usiłował sprawami duszpasterstwa polskiego w Belgji zainteresować szersze gremia: „urzędowe, prasowe, społeczne i obywatelskie” w kraju. W tym celu z pomocą Ligi Katolickiej w Poznaniu zorganizowano spotkanie, na którym wygłosił referat „Stosunki Wychodźstwa polskiego w Belgji oraz rola Kościoła i społeczeństwa w organizacji opieki nad niem”⁴⁹ W tym czasie ks. prymas otrzymał od przełożonego oo. salewianinów informację o gotowości czasowego oddelegowania do pracy duszpasterskiej wśród wychodźstwa ks. Franciszka Ślusarza, dotychczas przeby-

⁴⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Kancelarja Jego Eminencji Prymasa Polski, Poznań, Bruxelles, 18 marca 1927.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Przewielebny Ksiądz Prałat Zborowski, Kancelarja Prymasa Polski, Poznań, Bruksela, 21 lutego 1927.

⁴⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji, Przewielebny Ksiądz Prałat Zborowski, Kancelarja Prymasa Polski, Poznań, Bruksela, 24 lutego 1927.

⁴⁹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Liga Katolicka. Sekretariat Jeneralny. Poznań – Al. Marcinkowskiego 22. II ptr., Poznań, 31 marca 1927. Zaproszenie na spotkanie z ks. T. Kotowskim.

wającego w Tournai⁵⁰ Ewentualną posługę duszpasterską – jak wynika z dokumentów – mógłby on pełnić „aż do wiosny 1928”⁵¹ W tej sprawie rektor skontaktował się już nawet z ks. Ślusarzem i jego przełożonymi w Tournai⁵² Jednak już 7 czerwca Kotowski napisał do Kancelarii Prymasa Polski:

Najusilniej proszę o łaskawe przyśpieszenie wysłania ks. Szwabińskiego⁵³, jak również wyznaczenie w miejsce ks. Ślusarza kogoś innego. Wychodztwo w Belgji przypuszczało, że paru księży przywiezie od razu z sobą z Polski. Po doznanym zawodzie w zagłębiu Mons i Charleroi w 4-ch miejscowościach urządzono wiece, gdzie niesłychanie ostro występowano przeciwko mnie [rektorowi] i Episkopatowi Polskiemu. Jedną z rezolucji głosi, że Misja Polska w Brukseli i Biskupi Polscy zapredali robotnika polskiego obcym i że prawdopodobnie rektor Misji w Brukseli został przekupiony przez Belgów i nie chce dopuścić kapłanów polskich do obsługi duszpasterskiej. [...] Sprawę pogarsza wyjazd do Polski ks. Kosibowicza T.J., który obsługiwał całą diecezję Tournai⁵⁴

Kapłan ten opisując sytuację PMK w Belgii, wprost sugerował Kancelarii Prymasa Polski, że do pracy duszpasterskiej w całej Belgii wystarczy 3 gorliwych kapłanów. Jeden musiałby objąć część południowo-zachodnią, głównie departament Hainaut, drugi Liège, gdzie komunizm szerzył spustoszenie wśród górników, trzeci wreszcie część północną, zamieszkałą przez Flamanów. Przy takiej obsadzie – jego zdaniem – każda kolonia polska miałaby kapłana polskiego przynajmniej raz na miesiąc, zaś osady mniej liczne przynajmniej raz na dwa miesiące. Dyrekcje kopalń odnosiły się do tak zorganizowanych objazdów bardzo przychylnie i chętnie śpieszyły z pomocą materialną⁵⁵

⁵⁰ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Przełożony oo. Saletynów, Do Najprzewielebniejszej Kurji Prymasowskiej w Poznaniu, Dembowiec, 23 kwietnia 1927.

⁵¹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Tournai w tamtejszym Zakładzie oo. Saletynów, 6 maja 1927.

⁵² AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Belgji. Jego Eminencja Najdostojniejszy Xsiądz Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański Prymas Polski, Poznań, Bruksela, 24 maja 1927.

⁵³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK w Brukseli, Kancelarja J.E.X. Kardynała Prymasa Polski, Wydział Opieki nad Polakami Zagranicą, Poznań, Bruxelles, le 2 sierpnia 1927 „X. Szwabiński przybył do Brukseli 26/VII 27”

⁵⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski Rektor PMK na Belgje, Holandje i Danje, Kancelarja J.Em. Prymasa Polski, Wydział Opieki nad Polakami Zagranicą, Bruksela, 7 czerwca 1927.

⁵⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Kosibowicz T.J. W kwestji polskiej misji w Belgji. Ściśle poufne.

Stałe duszpasterstwo na terenie Belgii zostało zorganizowane w 1927 r. w parafiach: Liège, Cheratte, Montegné, Micheroux, Winterslag, Waterschei, Péronnes i Boussu-Bois. W jego organizację i bezpośrednio w pracę duszpasterską zaangażował się ks. rektor i ks. Michał Szwabiński⁵⁶, ich działania wspierali w okresie wakacyjnym: „X dr Ryniewicz z Warszawy, X. Edm. Majkowski z Poznania, X. dr Kowalski z Poznania, X. Ślusarz Saletyn z Tournai, X. Romer, Holender mówiący po polsku z diecezji Liège”⁵⁷ Ten ostatni kapłan, za zgodą swojego biskupa, dołączył nawet do grona stałych współpracowników PMK. Przygodnie działalność duszpasterską Misji wsparli od września księża: Wojciechowski, Mościcki, Szlenk⁵⁸ Ksiądz Romer współdziałając z członkami Polskiej Opieki Rodzicielskiej, przygotował do I Komunii św. w języku ojczystym dzieci w Winterslag⁵⁹ Duszpasterze polscy przy okazji misji św. prowadzonych w parafiach belgijskich prowadzili jednocześnie misje dla swoich rodaków⁶⁰

Podczas wizyty w Polsce (kwiecień 1927 r.) ks. rektor „otrzymał” od ks. prymasa dwóch stałych kapelanów do organizowania stałego duszpasterstwa wśród wychodźstwa polskiego w Belgii⁶¹ Jednym z nich był ks. Wojciechowski, który podjął pracę duszpasterską w Tournai. Niemniej, jak argumentował nieco później następca rektora Kotowskiego, ks. Władysław Kudłacik, „jedną z poważniejszych czynności Rektora jest wyjaśnianie powodów mniej więcej rozumnych, mających przekonać rodaków, że ksiądz polski przyjechać nie może. Smutne to ale prawdziwe. Taki stan długo trwać nie może, by nie

⁵⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. T. Kotowski Rektor PMK w Brukseli, Sprawozdanie z działalności Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli za kwartał od 1 czerwca do 1 września 1927 r.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Sprawozdanie z działalności Polskiej Misji Katolickiej w Brukseli od 1 września do 31 grudnia 1927 r., Bruksela, 20 lutego 1928, s. 1-2; zob. *Polska Misja Katolicka w Belgji, Danji i Holandji*, „Biuletyn Katolików Polskich w Belgji, Danji i Holandji” 8/12(1927), s. 2. Według wiadomości zawartych w „Biuletynie” wśród duchowieństwa polskiego pracującego w Belgii i Holandii byli księża: Chmura, Mazurowski, Mościcki, Ślusarz, Szlenk, Szwabiński, Wojciechowski.

⁵⁹ *I-sza Komunia św. dzieci polskich*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodźstwa Polskiego w Belgji”, maj 1927, s. 4.

⁶⁰ *Hautrage – Misja Św.*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodźstwa Polskiego w Belgji” maj 1927, s. 4.

⁶¹ *Opieka religijna nad Polakami w Holandji i Danji*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalno-Społecznej dla Wychodźstwa Polskiego w Belgji”, czerwiec 1927, s. 3.

wywołać słusznego zresztą rozgoryczenia. Wobec braku księży studentów musi przybyć n a t y c h m i a s t ksiądz polski do Winterslag”⁶²

Ksiądz rektor usiłował dla studentek polskich w Brukseli zorganizować dom akademicki. W tym celu zaprosił do współpracy Matkę Ledóchowską, generalną przełożoną ss. urszulanek Łubieńską i ss. nazaretanki. Ostatecznie współpracę zadeklarowały tylko ss. nazaretanki⁶³ Żadne jednak ze zgromadzeń nie podjęło się stałej współpracy z PMK.

Ksiądz Kotowski podjął ponadto próbę uregulowania statusu PMK i jej duszpasterzy, zasugerował ks. prymasowi przejęcie polskich placówek kościelnych za granicą na etat rządowy według norm stosowanych do naszych zagranicznych placówek państwowych. Jak to uzasadniał, nieustalone dotąd normy prawne księży pracujących za granicą sprawiają, że nie ma ludzi, którzy by pracy duszpasterskiej na obczyźnie poświęcili się na stałe. W jego ocenie kapłani, którzy przyjeżdżali na rok lub na dwa, nie traktowali pracy duszpasterskiej poważnie, uważając swój pobyt za chwilowy. Taki sposób traktowania swoich obowiązków przez duszpasterzy rozczarował naszą emigrację, która domagała się stałego duszpasterstwa⁶⁴

2 sierpnia 1928 r. nastąpiła zmiana na stanowisku rektora PMK w Belgii. Nowo mianowany rektor ks. Władysław Kudłacik niemalże po objęciu tej funkcji sugerował konieczność zmiany na zajmowanym przez siebie stanowisku. Jego zdaniem należało zamianować księdza z godnością kanonika lub prałata. Jak sugerował, ułatwiłoby to mu pracę duszpasterską i organizacyjną i pozwoliło autorytatywnie zabierać głos w sprawach dotyczących Polaków⁶⁵ Powyższych sugestii nie uwzględniała jednak nowa nominacja. Nowy rektor dotychczas pracował w PMK we Francji (od sierpnia 1925 r.)⁶⁶ Po objęciu tej funkcji dokonał bieżącej oceny sytuacji duszpasterskiej w Belgii, zwracając uwagę, że do objęcia posługą duszpasterską było „15 kolonji

⁶² AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor PMK Ks. Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruxelles, le 16 listopada 1928.

⁶³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Rektor T. Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Księdza Metropolity Gnieźnieńsko-Poznańskiego Prymasa Polski, Bruxelles, le 17 lutego 1928.

⁶⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. T. Kotowski Rektor PMK na Belgję, Danję i Holandję, Kancelarja J.Em. Ks. Kardynała Prymasa Polski, Wydział Opieki nad Polakami Zagranicą, Poznań, Bruxelles, le 27 czerwca 1927.

⁶⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor PMK ks. Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruxelles, le 16 listopada 1928.

⁶⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik, Rektor PMK, Wasza Eminencja!, Péronnes-les-Binche, 8 sierpnia 1933.

większych (500-1200 dusz), 20 mniej więcej mniejszych i jeden ksiądz na to wszystko, chociaż odległość od Brukseli wynosi 60 do 240 km w różnych kierunkach. [...] Grozę sytuacji powiększa fakt dobiegania do końca układów o wpuszczeniu do Belgii 6.000 Polaków, którzy powiększą liczbę rozproszonych kolonji. Zaznaczam, że dane dotyczą wyłącznie okręgu Rektora; pomijają zupełnie okręg ks. Szwabińskiego w Liège”⁶⁷ W kolejnym zaś piśmie zwracał uwagę, że

[...] należy dążyć do obsadzenia księdza polskiego w Limburgji belg. n.p. w Winterslag z następujących powodów: 1) Okręg jest najbardziej oddalony od Brukseli, a liczy 5.000 w największych kolonjach. 4 kolonje duże; w gminie Genk urzędowo zarejestrowanych na 1 I 1929 było 3809 Polaków. Oprócz tych czterech, dwie kolonje małe. [...] Drugi ksiądz polski powinien osiąść w Mons lub okolicy. Miałby pięć (5) kolonji zorganizowanych, w tem jedną dużą, a typowo komunistyczną, 21 kolonji mniejszych, dotąd w ogóle nie zwiedzanych (zaczynam się dopiero z nimi zapoznawać) i dwie funkcjonujące szkoły polskie. [...] Dla rektora zostałby okręg Charleroi, najbardziej zaniedbany. Trzy kolonje zorganizowane, w których formują się kursa polskie dla dzieci szkolnych, 21 kolonji niezorganizowanych, w nich dużo kantyn a niewiele rodzin, więc praca niezmiernie ciężka”⁶⁸

W 1928 r. okręg ten liczył

[...] trzy kolonje większe i około 10 kolonji mniejszych [Charleroi, Marcinelle, Chatilinau, Tailli-Pré, Gilli, Cuillet, Tamines, Farcienes, Jumet Houboide, Jumet Malave, Dremprey, Marchinne-au-Pont, Monceau-sur-Sambre, Fontaine l’Eveque, Anderlues⁶⁹], o których wiem od Polaków – napisał rektor Kudłacik do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu. Kolonje rozrzucone w okolicy Charleroi i wzdłuż linji kolejowej Charleroi-Namur. OKRĘG OGROMNIE ZANIEDBANY PRZEZ MISJĘ A WYSYŁAJĄCY EMISARIUSZY SOCJALISTYCZNYCH I KOMUNISTYCZNYCH NA CAŁĄ OKOLICĘ. Jak mało o okręg ten dba się – zawsze z braku księży – niech świadczy załączony artykuł z „Wiarusa Polskiego”⁷⁰, z dużej kolonji tego okręgu. [...] Ilość dusz polskich tego okręgu? NIE WIEM i wiedzieć nie mogę i ani nawet przypuszczać, dopóki nie objadę kolonji. Trzy tysiące najmniej, licząc bardzo lekko”⁷¹

⁶⁷ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor PMK ks. Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruxelles, le 16 listopada 1928.

⁶⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Prześwietnej Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruksela, 17 czerwca 1929.

⁶⁹ AAG, APP, APWP 1935-1939, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. R. Moskwa, Do Prześwietnej Kancelarii Prymasa Polski w Poznaniu, Péronnes-Binche, 9 kwietnia 1937.

⁷⁰ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, M. Gajda, *Polacy w Belgji. Marchienne au Pont*, „Wiarus Polski”: „Ks. Kotowski będąc na stanowisku rektora Misji przez szereg lat ani razu nie odwiedził *Marchienne au Pont* i okolicy, a ks. Kudłacik dopiero co zastał a już zagląda w każdy zakątek obwodu”

⁷¹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor PMK Ks. Władysław

Podobnie wspomniany wyżej okręg Limburgii belgijskiej obejmował

[...] pięć kolonji dużych z 4.000 do 5.000 dusz. Samo Winterslag ma około 800 pracujących w kopalni, co z kobietami i dziećmi każe obliczać liczbę Polaków na 1200 do 1500. Eysden widziało księdza polskiego dwa razy, Beeringen ani raz ku zgorszeniu rodaków i kleru miejscowego. Okręg ten limburski liczy 5 kolonji dużych i kilka mniejszych, z których dotąd wiem o trzech [...] konsulat w Antwerpii ostrzegł mnie przed szerzącymi się tam małżeństwami tylko cywilnymi, z braku księdza Polaka. [...]. Stosunkowo łatwym będzie umieszczenie księdza polsk. w Winterslag. Duchowieństwo belg. go żąda, jest możliwość otrzymania dla niego pensji rządowej belgijskiej (przez Biskupstwo Liège-Leodjum). Jeden ksiądz będzie tam miał dużo zajęcia⁷²

Tym bardziej, gdy się zważy, że już w 1926 r. w Winterslag zamieszkiwało około 1000 Polaków⁷³ Podobnie sytuacja przedstawiała się w okręgu Hainaut, który obejmował:

[...] 4 kolonie większe, a ile mniejszych? Na prz.: Péronnes-les-Binche nazywa się zwykle jedną kolonją (Cité Marguerite). Okolica obejmuje – mówię o samym Péronnes – 15 szubów, więc piętnaście kolonji, tymczasem w ewidencji mamy jeden [...] Codziennie prawie dowiaduję się o nowych kolonjach. Według dzisiejszych danych okręg liczy około 3.500 dusz, ale po zetknięciu się z zapomnianymi kolonjami liczba okaże się dużo większa. Mniejszych kolonji znam w tej chwili około 8, w nich miasto Mons z jakimiś 200 Polakami. Ze wszystkich stron żądają tam przyjazdu – rozumie się na niedzielę, by odprawić nabożeństwo – a ja jestem sam. Okręg ten przez długi czas nie stanowił troski dla Misji, gdyż ks. Kosibowicz a później ks. Pająk mieszkali w tej okolicy w Tournai, i zajmowali się nim aktywnie. Dzisiaj wkraść się tam indyferentyzm⁷⁴

Wierni z tej kolonii już na początku 1926 r. podjęli starania o sprowadzenie do Belgii polskich sióstr szarytek. W Hautrage była s. Kowalska z prowincji warszawskiej, lecz z powodu słabego zdrowia została odwołana do kraju⁷⁵ Podobnie sama Antwerpia „poza swoimi 15.000 Żydów polskich ma jednak dobrych kilkaset Polaków-katolików, zwłaszcza na przedmieściach

sław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruksela, 16 listopada 1928.

⁷² Tamże.

⁷³ *Polacy w północnej Belgii*, „Biuletyn Komitetu Opieki Kulturalnej nad Wychodztwem Polskim w Belgji”, luty 1926, s. 6.

⁷⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor PMK Ks. Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruksela, 16 listopada 1928.

⁷⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. T. Kotowski Rektor PMK w Belgji. Jego Eminencja Najdostojniejszy Ksiądz Metropolita Gnieźnieńsko-Poznański Prymas Polski, Bruksela, 2 grudnia 1926.

(stocznie i fabryki). Należy ich wyszukać i zająć się nimi”⁷⁶ Jednocześnie ze względów duszpasterskich, jeżeli oczekiwanie na kapłanów miałooby potrwać kilka lat, ksiądz rektor sugerował przeniesienie siedziby Misji do Mons lub Charleroi⁷⁷ Problem ten nie był nowy, przeniesienie siedziby Misji proponował już ks. rektor Kotowski. Ze względu bowiem na bezsilność swoich działań w zaspokajaniu duchowych potrzeb wychodźstwa polskiego uważał, że utrzymywanie PMK w Brukseli jest nie tylko bezcelowe, ale wprost szkodliwe⁷⁸ W podobnym tonie pisząc do kancelarii prymasowskiej, prosił o trzech duchownych, by – jak się wyraził – nie zdyskredytować powagi i celowości Polskiej Misji⁷⁹

Podobne potrzeby dotyczące opieki duszpasterskiej wśród Polaków dostrzegali pracownicy placówek dyplomatycznych w Belgii. Wicekonsul Konsulatu RP w Antwerpii pisał wprost do MSZ w Warszawie:

W Limburgji w ośrodkach skupiających, jak wiadomo, kilka tysięcy robotników polskich (Eysden, Waterschei, Zwartberg i Winterslag) od dłuższego czasu daje się zauważyć coraz to wzrastająca potrzeba przydziału kapłana polskiego, który mógłby pełnić regularnie obowiązki duszpasterskie wśród tamtejszej emigracji. [...] Księża miejscowi poza brakiem koniecznej znajomości środowiska polskiego są z punktu widzenia politycznego czynnikiem dla nas bardzo ujemnym, a to z powodów następujących: należą oni w Limburgji do odłamu wojującego obozu flamandzkiego, który zasadniczo wrogo odnosi się do wszystkiego co obce i co nie zdradza dążności do szybkiej flamandyzacji. Wciągnięci w wir walki politycznej, jaką prowadzą na terenie Belgji, Flamandzi przeciw Walonom i wszystkiemu co oni określają jako kulturę i duch francuski, księża katolicy w Limburgji [...] dążą, aby za wszelką cenę, za pomocą swych wpływów jako duszpasterzy, wynaradawiać wszelkie elementy obce, które znajdują się w Limburgji, a które, zdaniem ich, utrudniają im walkę o flamandyzację kraju. Ponieważ społeczeństwo polskie, które w obrębie ich parafii zamieszkuje, wykazuje na ogół dużą odporność przeciw tej eksterminacyjnej polityce księży, przez co ci ostatni, wszelkimi dostępnymi sposobami, zwalczają energicznie wszelkie objawy odrębnego życia kulturalnego Polaków, systematycznie dążąc do ich asymilacji. Akcja antypolska prowadzona przez miejscowy kler znajduje m.in. jaskrawy wyraz w stosunku jego do istniejących szkół polskich. [...] Wobec powyższego staje się rzeczą nieodzowną przydzielenie do Limburgji księdza polskiego (ew. w charakterze wikarego przy jednym z miejscowych proboszczów), który pod kontrolą ks. Rektora Misji Katolickiej w Brukseli sprawowałby czynności duszpasterskie w tym okręgu. [...] Jednocześnie Konsu-

⁷⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor PMK Ks. Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruksela, 16 listopada 1928.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Rektor T. Kotowski, Do Jego Eminencji Najdostojniejszego Xiędza Prymasa Polski, Bruksela, 14 lutego 1927.

⁷⁹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Tadeusz Kotowski, Rektor PMK na Belgje, Holandje i Danje, Kancelarja J.Em. Prymasa Polski, Wydział Opieki nad Polakami Zagranicą, Bruksela, 7 czerwca 1927.

lat dodaje, że sprawa ta stała się dzisiaj bardzo pilną, gdyż Konsulat ma informacje poufne, że duchowne władze belgijskie mają zamiar powierzyć jednemu z duchownych⁸⁰ swoich władającemu językiem polskim, specjalną misję pastoryczną w Limburgji. Temu jednak należałoby za wszelką cenę przeszkodzić, gdyż byłby to czynnik potęgujący niebezpieczeństwo wynarodowienia się mas polskich tam zamieszkałych⁸¹

Z tego też względu wicekonsul prosił „MSZ o bezzwłoczne porozumienie się z Ks. Kardynałem Hlondem, by do dyspozycji Rektora naszej Misji Katolickiej w Brukseli został przydzielony kapłan, którego misją byłoby stałe pełnienie czynności duszpasterskich wśród Polaków na miejscu w Limburgji”⁸² Władze państwowe niezrażone „niewydolnością” opieki duszpasterskiej PMK wśród rodaków systematycznie ponawiały prośby do władz kościelnych. Dyrektor departamentu MSZ w Warszawie pisał do ks. prymasa:

Ministerstwo Spraw Zagranicznych ma zaszczyt prosić Jego Eminencję o wzięcie pod uwagę następującej sprawy: Emigracja Polska w Belgii, składająca się wyłącznie z robotników, coraz bardziej odczuwa niedostateczność opieki duszpasterskiej. Na brak ten skarżą się zarówno robotnicy, jak i dyrekcje kopalń, które nawet kładą specjalny nacisk na opiekę religijną wśród robotników do tego stopnia, że niektóre z nich gotowe byłyby przyjąć z pomocą materialną, by w ten sposób przyczynić się do ułatwienia pobytu księdza polskiego. Misja katolicka w Brukseli przy obecnym składzie, pomimo wysiłków ks. Rektora, nie ma możliwości obsłużyć polskich kolonji robotniczych ze względu na ich rozmieszczenie po drobnych osiedlach na terenie całej Belgji. Ogółem w Belgji przebywa obecnie wraz z rodzinami około 20.000 robotników Polaków, przy czym liczba ta stale wzrasta przez sprowadzanie nowych transportów górników. [...] Z tego powodu Ministerstwo pozwala sobie prosić Jego Eminencję o rozpatrzenie, czy Misja katolicka w Brukseli mogłaby skorzystać z nasuwającej się możliwości uzyskania pomocy materialnej ze strony kopalń belgijskich,

⁸⁰ Poufne informacje konsula sprawdziły się, posługę duszpasterską zaczęli pełnić: Justynian Vannut i Waclaw van Ruyteghem. AAG, APP, APWP 1935-1939, Belgia – Generalia, Dział III, vol. II/44, Ks. R. Moskwa, Sprawozdanie z wizytacji polskiej placówki duszpasterskiej w Waterschei – Limburgja w Belgji, Hautrage-Etat, 25 września 1935. Od 1930 r. ojciec Justynian Vannut pełnił funkcję kapelana PMK w Waterschei i Zwartberg (Genk) i jednocześnie funkcję kapelana miejscowego szpitala; AAG, APP, APWP 1935-1939, Belgia – Generalia, Dział III, vol. II/44, Ks. R. Moskwa, Sprawozdanie z wizytacji polskiej placówki duszpasterskiej w Winterslag (Limburgja Belgijska), Hautrage-Etat, 10 maja 1936. Ojciec Waclaw van Ruyteghem został specjalnie wysłany w latach 1928 i 1929 przez ordynariusza diecezji Liège do Polski, gdzie nauczył się języka polskiego, aby po powrocie pełnić funkcję kapelana Polaków zamieszkałych w Limburgji belgijskiej.

⁸¹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Wicekonsul R.P. Al. Jachimowicz w sprawie Duszpasterza polskiego dla Limburgji. Odpis. Tajne. Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych Departament Konsularny w Warszawie, Antwerpja, 24 października 1929.

⁸² AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Wicekonsul RP Al. Jachimowicz do Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Brukseli, 1929.

gdyż pomoc taka mogłaby częściowo uzależnić księży polskich od zarządów kopalń, co w pewnym stopniu mogłoby wpłynąć na skrępowanie ich działalności duszpasterskiej⁸³

Sytuacja duszpasterska wśród wychodźstwa polskiego wymagała więc natychmiastowych działań ze strony rektoratu. Jak uzasadniał ks. rektor: „Reprezentanci dyrektorów fabryk zażądali dla południowej Belgji 10 (dziesięciu) księży polskich, a niechęć kleru flamandzkiego w Limburgji do odrębności polskiej wymaga natychmiastowego obsadzenia tam polskiego konfratra”⁸⁴ Na sprawę tę zwrócił również uwagę ks. rektor w związku z koniecznością podjęcia stałej opieki duszpasterskiej wśród 5000 naszych rodaków w Luksemburgu, uważał jednak, że najpierw należy obsadzić placówkę polską w Waterschei⁸⁵

Konsekwentne stanowisko rektora PMK domagające się stałego polskiego duszpasterza dla wychodźstwa polskiego w Limburgji wymuszane było również żądaniami przedstawicieli organizacji polskich w Belgji. Jak relacjonował ks. rektor:

Na rocznym zjeździe Zarządu Centralnego Związku Towarzystw Polskich w Belgji i prezesów okręgowych tegoż Związku, odbytym w Brukseli dnia 21 grudnia 1930 r. w lokalu Konsulatu Polskiego, prezesi z Limburgji zainterpelowali mnie w sposób niezmiernie natarczywy, kiedy nareszcie zostanie obsadzona placówka duszpasterska polska w Limburgji? Do ich apelu przyłączył się p. konsul Jachimowicz z Antwerpji. [...] Referując powyższe stwierdzam, iż po obsadzeniu placówki w Liège należałoby koniecznie znaleźć księdza dla Limburgji i osadzić go w którejkolwiek z miejscowości limburskich (Eysden, Waterschei, Winterslag, Zwertberg lub Beringen), nawet gdyby budżet Misji miał pokryć większość kosztów jego utrzymania⁸⁶

O pewnej nadziei na rozwiązanie tego problemu możemy wnioskować z pisma ks. rektora do Kancelarii Prymasa Polski, w którym informuje on, a zarazem prosi o jak najszybsze załatwienie formalności związanych z obję-

⁸³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Dyrektor Departamentu MSZ w Warszawie w sprawie delegowania do Belgji 2 księży, Do Jego Eminencji Ks. Kardynała Dr. Augusta Hlonda Prymasa Polski Arcybiskupa Gnieźnieńskiego i Poznańskiego w Poznaniu, Warszawa, 26 listopada 1929 (poufne).

⁸⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Prześwietnej Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruksela, 24 października 1929.

⁸⁵ AAG, APP, APWP, Strzelec w Belgii, Dział III, vol. II/43, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Prześwietnej Kancelarii Prymasowskiej w Poznaniu, Bruksela, 28 listopada 1929.

⁸⁶ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Kancelarii Prymasa Polski w Poznaniu, W sprawie placówki duszpasterskiej polsk. w Limburgji belg. Relacja, Péronnes, 8 stycznia 1931.

ciem placówki przez ks. Eugeniusza Kobylińskiego z Łucka⁸⁷ Niestety, bezskutecznie. Ową opieszłość w sprawie obsadzenia placówki duszpasterskiej dla wychodźstwa polskiego ks. rektor uzasadniał tym, że: „Dotychczasowe wysiłki moje i chęci najlepsze ze strony dyrektora kopalń w Waterschai, p. Fontaine’a, rozбивały się stale o solidarne i wrogie tej sprawie stanowisko kleru belgijskiego, raczej flamandzkiego tych stron. [...] Dlatego byłoby rzeczą konieczną, aby natychmiast po stworzeniu jej podstaw Kancelarja Pr.P. mogła nadesłać księdza do tych okolic, gdyż wobec pracy duszpasterskiej dwu Franciszkanów belgijskich (Flamandów wśród Polaków tych okolic) każde opóźnienie grozi utratą sposobności do stworzenia tej placówki”⁸⁸ Działania ks. rektora nie zyskały jednak aprobaty Fontaina, który „stanął na stanowisku, że zupełnie zadawalająca jest dzisiejsza sytuacja, w której O. Justynian Vannut [...] prowadzi pracę duszpasterską wśród Polaków z Waterschei i Zwartberg”⁸⁹ Chociaż taka możliwość się pojawiła, ponieważ pod koniec 1929 r. z prośbą o możliwość podjęcia pracy duszpasterskiej „we Francji czy Belgji, według uznania”, zwrócił się do ks. prymasa ks. M. Hellon⁹⁰ Podjął on pracę duszpasterską w okręgu Charleroi, wśród 6 tys. górników polskich. Zamieszkał w Marcinelle Nord⁹¹ Sprawa ta jednak długo jeszcze czekała na rozwiązanie, skoro w 1932 r. ks. rektor Kudłacik pisał do ks. prymasa: „pozwolę sobie poprosić o pomoc w utworzeniu w Limburgji placówki duszpasterskiej polskiej. Wystarczyłoby, aby odpowiadając Biskupstwu w Liège, Kancelarja Prymasa Polski zechciała przypomnieć, iż katolicy

⁸⁷ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMKB, Do Kancelarji Prymasa Polski Wydz. Duszpaster. Zagran. w Poznaniu, Péronnes, 9 stycznia 1931; Elenchus Ecclesiarum et Cleri saecularis et regularis Dioecesis Luceo-riensis pro Anno Domini 1929, s. 65.

⁸⁸ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMKB, Do Kancelarji Prymasa Polski Wydz. Duszpast. Zagranicznego w Poznaniu, Péronnes, 13 stycznia 1931.

⁸⁹ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Konsulatu R.P. w Antwerpii, 12 lutego 1931.

⁹⁰ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Dr. Michał Hellon, Do Jego Eminencji Prymasa Polski najniższy sługa w Ch., Poznań, 30 października 1929: „Przedkładając pismo mego Biskupa, Ks. Michała ROBU, zwalniające mnie z Dycezji Jasskiej w Rumunji, oddaję się do dyspozycji J. Eminencji, z uprzejmą prośbą udzielenia mi łaskawie pracy in cura animarum w innych kolonjach Emigracji Polskiej we Francji, czy Belgji, według uznania” Na marginesie pisma uwaga: „Ks. Kan. Zborowski – wyszukaj możliwość wyjazdu ks. dr. Hellona do Charleroi”; tamże, Kilka dat z Curriculum vitae Ks. Dr. Michała Hellona, profesora etatowego polskiego przy Kuratorjum Warszawskim.

⁹¹ K o ł o d z i e j, *Opieka duszpasterska*, s. 297.

polscy – t.z. wszyscy Polacy już dawno dopominali się o kapelana narodowości polskiej”⁹².

W podobnym tonie zwrócił się do rektoratu PMK, w maju 1930 r., bp diecezji Tournai: „żądając usilnie jak najszybszego załatwienia sprawy duszpasterstwa polskiego w zagłębiu Louvière. Zagłębie to – jak czytamy w piśmie rektora Kudłacika do Kancelarii Prymasa Polski – leży pomiędzy Mons i Charleroi. Obejmuje liczne kolonie kopalniane i fabryczne dotąd zupełnie zaniedbane z wyjątkiem zwiedzonych przeze mnie zeszłego roku kilku kolonji (jednorazowo) i stale odwiedzanej kolonji Péronnes, liczącej największą ilość rodzin polskich i szkołę polską. Siedzibą placówki byłaby miejscowość Péronnes”⁹³ Wydarzenia potoczyły się tak szybko, że Péronnes stało się nową siedzibą PMK w Belgii. Dzięki bowiem życzliwości Leheuve, dyrektora generalnego koncesji kopalnianej Ressaix, Péronnes, St. Aldagonde i Lewal, zdecydowano o przeniesieniu siedziby Misji z dniem 1 sierpnia 1930 r. do Péronnes⁹⁴ Odtąd nowa siedziba Misji mieściła się w Péronnes-les-Binche, 38 Chaussée de Nivelles⁹⁵

Zmiana siedziby Misji nie przyniosła zmiany problemów, którym na co dzień stawiał czoła rektor. Pogłębiający się kryzys prowokował nieufność ze strony kapelanów, którym zabierano dotację niezbędną do prowadzenia działalności duszpasterskiej, zawieszono wypłatę świadczeń. Niemniej zarówno rektor, jak i księża kapelani zabiegali o utrzymanie dotychczas zorganizowanych ośrodków duszpasterskich wśród rodaków.

⁹² AAG, APP, APWP, Strzelec w Belgii, Dział III, vol. II/43, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Kancelarii Prymasa Polski w Poznaniu, Péronnes-les-Binche, 4 marca 1933.

⁹³ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Rektor Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasa Polski, Wydział Duszpast. Zagr. w Poznaniu, Bruksela, 20 maja 1930.

⁹⁴ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Ks. Władysław Kudłacik Rektor PMK, Do Kancelarii Prymasa Polski, Wydział Duszpast. Zagr. w Poznaniu, Bruksela, 7 czerwca 1930.

⁹⁵ AAG, APP, APWP, Belgia – Generalia, Dział II, vol. I/44a, Rektor Ks. Władysław Kudłacik, Do Kancelarii Prymasa Polski, Wydz. Duszpast. Zagr. w Poznaniu, Péronnes-les-Binche, 16 sierpnia 1930, 38, Chaussée de Nivelles.

THE ORIGINS OF THE POLISH CATHOLIC MISSION IN BELGIUM IN THE INTER-WAR PERIOD

S u m m a r y

It was an ambassador of the Polish Republic in Belgium who in 1923 pointed at the need to organise pastoral care among Poles. Officially, Cardinal Mercier turned to Warszawa Archbishop Cardinal Kakowski with a request to organise it in Belgium. Cardinal made it clear that the idea was initiated by the Polish ambassador in Brussels, Count Sobański. The Primate decided to organise the Polish Catholic Mission in Brussels in June 1926. Cardinal E. Dalbor entrusted its organisation to Rev. T. Kotowski, a former Polish dean in South-East France.

The Mission sought to maintain permanent relations with the Belgian church and learned circles, the press and Catholic society; provide religious-moral care for Poles-Catholics in Belgium. The Mission encompassed the territory of all Belgium. Rectors and priests were nominated by the Primate of Poland in collaboration with the Belgian episcopate. The Mission organised commuting for priests "to larger worker's centres, laying particular stress on the preservation of the Polish character of services, the holy sacraments and the teaching of the Catechism in Polish in churches and schools."

Permanent pastoral care for Poles in Belgium was organised in 1927 in the following parishes: Liège, Cheratte, Montegné, Micheroux, Winterslag, Waterschei, Perennes and Boussu-Bois. There were three permanent priests engaged in its organisation and pastoral work (Rector Rev. T. Kotowski, Rev. Szwabiński, and Rev. Romer – a person of Dutch descent who could speak Polish). Moreover, students priests helped them if they could. The Rector sought to inform other members about the problems of pastoral care in Belgium: "administration, the press, social and civil authorities" in the country. Nevertheless he thought that because of the helplessness of his efforts in satisfying spiritual needs of the Polish emigration the maintenance of the Polish Mission in Brussels was not only fruitless but even harmful. The reason for this was e.g. the introduction of German pastoral care for Poles in the Liège diocese.

Having taken the function of Rector, Rev. W. Kudłacik evaluated the situation of pastoral care in Belgium and remarked that pastoral ministry was supposed to be provided for "15 larger colonies (500-1200 souls), 20 smaller ones and one priests manage it all, although the distance from Brussels was from 60 to 240 km in all directions"

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: Polska Misja Katolicka w Belgii, Rektor PMK w Brukseli, duszpasterstwo polonijne, duszpasterstwo emigracyjne.

Key words: Polish Catholic Mission in Belgium, Rector of PCM in Brussels, Polish pastoral care, emigrant pastoral care.